

Jona: Die rekonstruksie van 'n karakter

JH Barkhuizen

Abstract

Jonah: The reconstruction of a character

The purpose of this article is twofold: (i) first to present a useful model of characterization postulated by De Beus, expanded by Brink, and, on narratological grounds, corrected by the present author; (ii) this model is accordingly applied to reconstruct the character of Jonah in the Septuagint version of this Biblical narrative.

1. TEORETIESE ORIENTASIE

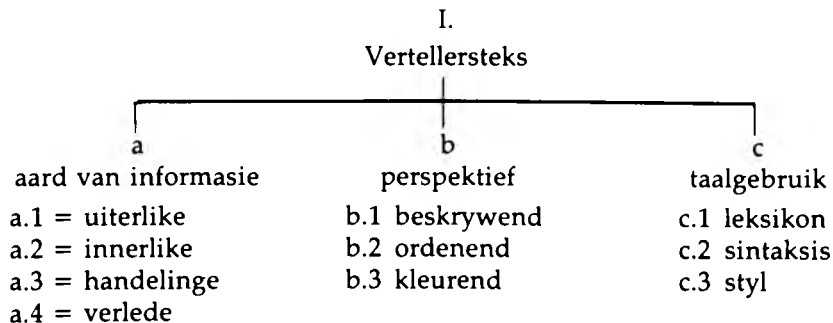
Uitgaande van die kommunikasiemodel van Roman Jakobson (1960) postuleer die wetenskap van verteltekste 'n outeur wat sy boodskap in die vorm van 'n verhaal, wat ooreenkomstig sy intensie gestruktureer is, aan 'n leser deurgee. Die basiese eienskap van die deurgee van hierdie verhaal, wat 'n verteltekste dan juis ook onderskei van ander tipes tekste, is dié van **bemiddeling** (Stanzel 1986: 4–21): deur bemiddeling van 'n verteller, hetsy 'n hetero-diëgetiese, hetsy 'n homo-diëgetiese (om Genette se terme te gebruik (Lintvelt 1978: 136–137)) word die verhaal met sy boodskap aan óf 'n neutrale óf gepersonifieerde ontvanger in die teks oorgedra (Vandermoere 1982: 60 e v). Hiermee onderskei die narratologiese tekswetenskap 'n vertelsituasie, dit wil sê die vertelproses met die verteller en ontvanger as kommunikasiegenote, en 'n vertelde situasie, dit wil sê die wêreld wat gekommunikeer word. Hierdie wêreld het 'n eie struktuur van gebeure wat deur bepaalde karakters uitgeoefen of ondergaan word binne 'n eie ruimte en tydstruktuur. Die fokus van hierdie studie is gerig op die karakterisering van die Jona-figuur binne die Jona-verhaal soos dit in die Septuagint teruggevind word. Hierdie verhaal is gekies op grond van die feit dat dit kort genoeg is om aan die omvang van só 'n artikel te beantwoord, maar ook lank genoeg om tog voldoende 'informatie', indien dan wel nie in uitgebreide vorm nie, vir so 'n analise te verskaf.

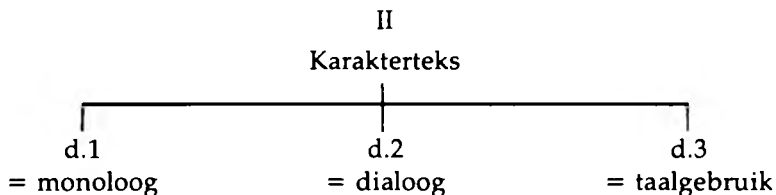
Oor die figure in 'n verhaal (vgl Brink 1986: 67), die terme wat gebruik word vir sodanige figure, die funksies en 'karakter' wat aan die

figure toegeken word, bestaan daar wyd uiteenlopende menings. Binne die bestek van hierdie artikel kan hierop nie ingegaan word nie. Eerder sal ek vanuit 'n vooraf gekose analise-model die Jona-karakter beskrywe as om die verskillende opvattinge daarvoor eers krities te ondersoek. So 'n ondersoek vorm in elk geval die onderwerp vir 'n studie van 'n veel groter omvang as hierdie. Hierbo is ver wys na die feit dat ons in 'n verteltekste te doen het met sowel die vertelsituasie as die vertelde situasie of die verhaal. (Ek gebruik die term 'verhaal' in onderskeiding van 'storie', waar die term 'storie' na my mening behou moet word vir dit wat verwys na die storiemateriaal voordat dit deur die skrywer se intensie tot 'n bepaalde verhaal gestruktureer en in die gestalte van 'n bepaalde verteltekste geklee is.) Dienooreenkomstig meen ek, saam met verskeie narratoloë, dat die figure binne 'n verhaal ontstaan en opgebou word uit 'n wisselwerking tussen vertelsituasie en vertelde situasie (vgl Doložel 1973: 3; Bal 1979: 7; De Beus 1979: 40-42; Brink 1987: 67). Hier het veral Doložel, gevolg deur De Beus, 'n belangrike formulering daargestel, een wat nietemin reeds teruggaan op insigte van Plato en Diomedes ('n grammatikus uit die vierde eeu n C). Diomedes byvoorbeeld definieer in sy *Ars Grammatica* 'n verteltekste (soos die Homeriese epos) as *genus commune* wat uit twee soorte redevorme bestaan: die *modus enarativum* (die woorde van die verteller) en die *modus imitativum* (die woorde van die karakters). Op grond hiervan formuleer Doložel die verteltekste as:

(VERTEL)TEKS = VERTELLERSTEKS + KARAKTERTEKS

Met 'n beroep op hierdie definisie het De Beus as vertrekpunt geneem die feit dat karakterisering 'n onderdeel is van die struktuur van die hele verhalende teks en wou sy vasstel watter aandeel die vertellerstekste en die karaktertekste in die karakterisering van die narratiewe figure het. Sy stel hiervoor 'n model voor op grond waarvan 'n mens die struktuur van die totale karakterbeeld kan verkry:

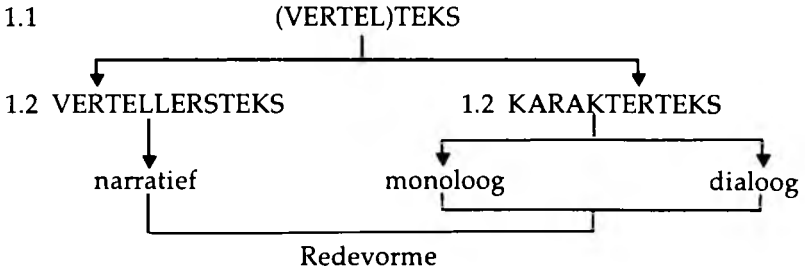

Vir De Beus is die voordeel van hierdie model onder andere die feit dat dit 'n oop model is, met ander woorde dat elemente steeds bygevoeg kan word. In die lig hiervan meen ek dat daar eerstens enkele belangrike aspekte uit ander bronne bygevoeg moet word, wat groter effek aan die model sal verleen. Tweedens moet daar ook 'n noodsaaklike korreksie aan die model self aangebring word omdat daar ten opsigte van die opbouproses van 'n karakter 'n foutiewe onderskeiding getref word tussen vertellersteks en karakterteks wat hierdie aspekte van karakterisering betref.

- Dit is veral onder die wyse van aanbieding van die informasie waar handige aanvulling gemaak kan word en wat op voorstel van Brink (1987: 80) aangedui kan word as tegnieke waardeur informasie deurgegee word. Die volgende vier tegnieke is hier ter sake:
 - Naamgewing of benaming. Hierdie term en tegniek is ontleen aan Uspensky (1973; vgl ook Van Aarde 1987:242–277). Hiermee word nie net bedoel die skrywer se naamgewing van sy karakter nie, maar ook hoe die karakter homself benoem of hoe die ander karakters hom noem.
 - Herhaling. Vergelyk in hierdie verband Barthes (1975: 67): 'When identical semes traverse the same proper name several times and appear to settle upon it, a character is created.'
 - Akkumulاسie. Vergelyk hieroor Brink (1987: 82): 'Die "tekstuur" van 'n karakter . . . word in hoë mate bepaal deur die soort en die verskeidenheid van eienskappe wat rondom die eienaam . . . vergader om mekaar aan te vul en uit te bou en selfs te relativer of te weerspreek.'
 - Vergelyking en kontras. Vergelyk weer eens Brink (1987: 82): 'Deur die dubbele proses van vergelyking en kontras . . . is dit ook moontlik om die leser se konstruksie van 'n karakter uit kodes in die teks te inspireer.'
- Wat betref die korreksie aan die model self, stel ek die volgende gewysigde model voor:

1. TEKSVLAKKE WAAROP INFORMASIE OOR KARAKTER VOORKOM

2. AARD VAN DIE INFORMASIE

- 2.1 Voorstelling van die uiterlike kenmerke
- 2.2 Voorstelling van die innerlike gevoelslewe
- 2.3 Voorstelling van die handeling
- 2.4 Verwysing na die verlede (retrospeksie en/of herinneringe)

3. WYSES EN TEGNIEKE WAARDEUR INFORMASIE DEURGEDEE WORD

3.1 PERSPEKTIEF	3.2 TEGNIEKE	3.3 TAALREGISTER
3.1.1 beskrywend	3.2.1 benaming	3.3.1 leksikon
3.1.2 ordenend	3.2.2 herhaling	3.3.2 sintaksis
3.1.3 evaluerend	3.2.3 akkumulاسie	3.3.3 styl
	3.2.4 vergelyking en kontras	

Die probleem rondom die model van De Beus is die feit dat sy die aard van informasie asook die wyse en tegnieke waarop dit in die teks aangebied word, **slegs aan die vertellerstekes verbind**. In werklikheid kan die karakter self, of ander karakters, hierdie informasie op genoemde wyses en deur middel van genoemde tegnieke aanbied. Hierdeur verkry die model narratologies gesien 'n groter soepelheid en werkbaarheid. Die verband tussen die drie vermelde aspekte kom uit die volgende analiseproses na vore: In sy rekonstruksie van die karakters onderskei die leser in die verteltekste eerstens tussen die vertellerstekes en die karaktertekste. Die redevorm in eersgenoemde geval omvat die narratiewe gedeeltes, terwyl die redevorm in laasgenoemde

geval onderverdeel in monoloog en dialoog. Vervolgens word die aard van die informasie, asook die wyses en tegnieke waardeur hierdie informasie deurgegee word, in sowel die vertellerstekes as die karaktertekste ondersoek. Op hierdie wyse kom die leser uit by die totale struktuurbeeld van die karakters soos dit in die verteltekste in sy geheel aangebied word.

2. DIE JONA-KARAKTER

Wanneer 'n verhaal gelees word, word die leser afwisselend met sowel die vertellerstekes as die karaktertekste gekonfronteer. In die ontleding van die Jona-karakter sal vanuit 'n praktiese en evaluerende oogpunt gesien, die vertellerstekes en karaktertekste van mekaar geskei word.

2.1 Karakterisering op die vlak van die vertellerstekes

Die feit dat ons in die Jona-verhaal met 'n oukatoriële hetero-diëgetiese verteller te make het, dit wil sê 'n verteller wat buite die verhaal staan en wat as organisator van sy verhaal die oriënteringsentrum van die leser vorm (Lintveld 1978: 138–141), bring belangrike implikasies vir die karakterisering van die karakters mee. Die informasie van die verteller oor sy karakters geskied hierdeur vanuit 'n alwetende en alomteenwoordige posisie: Hy volg die karakters oral heen, en besit 'n insig in hulle innerlike gedagtes en gevoelslewe, naas sy vermoë om hulle uiterlike voorkoms, handelinge en verlede te kan beskrywe. Verder kan hy ook nog die taaluitinge van sy karakters in sy eie stylregister oorbring (Lintveld 1978: 40).

2.1.1 Die aard van die informasie oor Jona

- Ons vind in die verhaal geen informasie ten opsigte van die voorstelling van die uiterlike kenmerke van Jona nie, dit wil sê hoe hy uiterlik daar uitgesien het nie.
- Die verteller dring wel op enkele plekke deur tot die innerlike gevoels- en gedagtelewe van Jona en gee die leser só 'n blik op Jona se gevoelslewe en innerlike ingesteldheid:
 - Jona word geteken as een wat grootliks bedroef en verward is oor God se optrede met Nineve (4: 1).
 - Jona ervaar egter ook groot vreugde met God se optrede teenoor

- homself in die vorm van die plant wat God aan hom voorsien vir skadu (4: 6).
- Jona word egter weer eens moedeloos en wanhoop aan sy lewe op grond van die wurm wat die plant vernietig, asook die son en gloedwind wat hom teister en wat só God se weldaad teenoor hom ongedaan maak (4: 8b).
 - Meer informasie geskied langs die weg van Jona se **handelinge**. In hierdie opsig moet gelet word op twee soorte handelinge: dié wat Jona doen en waar hy dan optee as *agens*, en dié wat hy ondergaan en wat hom tipeer as *patiens*, terme ontleen aan Bremond (vgl Rutten 1978: 76–81).
 - As Jona die opdrag kry om na Nineve te gaan, neem hy 'n skip na Tarsis in plaas van om na Nineve te reis (Jona as *agens*) (1: 3).
 - Jona klim af na die ruim van die skip waar hy aan die slaap raak terwyl die skip deur 'n storm geteister word (Jona as *agens*) (1: 5b).
 - Jona word in die see gegooi, deur 'n seedier ingesluk, vertoef drie dae en nagte daarin en word dan op droë land uitgespuug (Jona as *patiens*) (1:15; 2: 1, 11).
 - Die verteller vermeld ook dat hy vanuit die seedier se ingewande tot God in sy nood bid. Die gebed is sowel 'n smeekgebed as 'n danklied (Venter 1986: 319 oordeel anders) (Jona as *agens*) (2: 2).
 - Jona reageer op 'n tweede opdrag van God en reis na Nineve waar hy God se oordeel aankondig (Jona as *agens*) (3: 3).
 - Jona verlaat die stad, bou vir hom 'n skuiling, en wag op wat met die stad gaan gebeur (Jona as *agens*) (4: 5).
 - Geen terugverwysing na Jona se verlede kom in die vertellerstekes voor nie. (Vir die terugflitstegniek in die karakterteks vgl bl 64.)

2.1.2 Die wyse waarop die informasie oor Jona deurgegee word

- Vir ons van belang is veral die vraag of en waar die verteller hierdie informasie kleurend, dit wil sê evaluerend deurgee, naas 'n bloot beskrywende perspektief.
 - Die gebruik van 'n bepaalde stylvorm om Jona se **innerlike gevoelslewe** te beskrywe, suggereer 'n evaluerende perspektief van die kant van die verteller, want wanneer die verteller verwys na sowel die droefheid en wanhoop as die vreugde van Jona, wend hy telkens die *figura etymologica* – stylvorm aan. Hy berig dat Jona bedroef was 'met 'n groot droefheid' (4: 1); dat hy verheug was

'met 'n groot vreugde' (4: 6). Daardeur word telkens groter intensiteit aan sy smarte en vreugde toegeken. Dit word op twee plekke bevestig, eers in die karakterteks deur God se vraag of Jona 'uitermate' bedroef is, en Jona se bevestigende antwoord daarop, en tweedens in die vertellerstek self waar die verteller hierdie stylvorm ook aanwend ten opsigte van die vrees van die matrose (1: 10, 16). Die gebruik van 'n evaluerende woord is juis een aanduiding van die 'intrusiveness' en 'self-consciousness' van die verteller ten opsigte van die gebeure wat hy vertel of 'n karakter wat hy beskrywe (vgl Prince 1982: 10–11).

– Duideliker kom die verteller se evaluerende perspektief na vore waar hy Jona se handeling verklaar.

(i) As hy 'n skip na Tarsis neem, is dit 'om weg te vlug van die aangesig van die Here af'. Die feit dat die verteller dit in dieselfde gedeelte herhaal (1: 3), het verdere implikasies ten opsigte van die verteller se siening van Jona: Die tegniek van herhaling het as doel om klem te lê op Jona se optrede. Daardeur skeep hy reeds 'n bepaalde verwagting by die leser ten opsigte van Jona se profetiese bewussyn.

(ii) Ten spyte van die storm gaan Jona af na die 'ruim' van die skip en raak nie net aan die slaap nie, maar die verteller benadruk die feit dat hy rustig en diep geslaap het (die LXX gebruik die woord *renkcho* wat 'n diepe en ongestoorde slaap aandui).

(iii) In lyn met die droefheid van Jona ten opsigte van God se handelswyse, en ten spyte van die feit dat God Nineve reeds begenadig het, laat die verteller blyk dat Jona met afwagting gevul was oor die 'ramp' wat die stad gaan tref (4: 5).

2.1.3 Die tegnieke waarop die informasie oorgedra word.

2.1.3.1 Benaming

Die tegniek van benaming in die vertellerstek verskyn reeds in die eerste sin van die verhaal (1: 1): 'En die woord van die Here het tot Jona die seun van Amathi (LXX-lesing) gekom.' Doložel (1979: 201–202) wys daarop dat die eienaam een van die belangrikste tekens van die intensionele funksie van die verteller is. Hierdeur word 'n blote rol of narratiewe funksie of aktant, om die terme van Greimas (vgl Nef 1978: 97–99) en Bremond (vgl Rutten 1978: 76–81) te gebruik, van 'n identiteit voorsien. In baie tekste begin die opbouproses van die karakter juis met die eienaam, nog voordat daar van sy eienskappe genoem word. Hamon (1977: 128) verwys hierna as die skeep van 'n tipe

van semantiese oopte in die teks. Die eerste lees van die boek Jona bring ons onmiddellik te staan voor hierdie 'oopte' wat met die verdere lees ingevul sal word soos die prente in 'n inkleurboek. Soortgelyk praat Venter (1986:322) van Jona as 'n 'tipe'-karakter wat beweeg na 'n 'volgetekende' karakter, sy vertaling van Foster se 'round' karakter, alhoewel Rimmon-Kenan (1983: 40–41) tereg teen Foster se terme beswaar inbring. In elk geval neem die skrywer die leser dus vanuit die staanspoor op 'n rekonstruksie-proses van die karakter (Hamon 1977: 119). Wanneer die leser dan in 2: 1 lees dat die woord van God 'n tweede maal tot Jona gekom het, het hy reeds 'n voorraad informasie-data oor Jona ingesamel, sodat hy weet dat die Jona van 2: 1 nie meer 'dieselfde' Jona is as die Jona van 1: 1 nie.

2.1.3.2 Die tegniek van herhaling

Die verteller se herhaling van bepaalde eienskappe of optredes van Jona is eweseer 'n tegniek wat die leser in staat stel tot hierdie rekonstruksie van die karakter waarna hierbo verwys is (vgl ook Venter 1986: 320). So herhaal die verteller direk na mekaar dat Jona **van die aangesig van die Here weggevlug het** om daardeur Jona se ingesteldheid teenoor sy opdrag aan te dui, een wat Jona later, in sy gesprek met God, self verklaar en bevestig. Ook is herhaling ter spake wanneer die verteller Jona drie maal onder bepaalde omstandighede laat bid, en hy ook twee maal herhaal dat Jona bedroef was binne 'n bepaalde situasie, wat weer eens deurslaggewend word vir die openbaring van Jona se ingesteldheid teenoor God se optrede.

2.1.3.3 Akkumulاسie

Die tegniek van akkumulاسie impliseer dat verskeie kenmerke van die karakter akkumuleer tot 'n geheelbeeld. Die Jona-verhaal is miskien ietwat te kort dat hierdie tegniek werklik tot sy reg kan kom. Nietemin word enkele eienskappe rondom Jona opgebou. Uit sy **handelinge** kan die volgende eienskappe van Jona afgelei word:

- Hy weier aanvanklik om sy profetiese taak uit te voer (vgl Breytenbach 1983: 136). Hierdie ingesteldheid van Jona blyk uit die feit dat hy na Tarsis vlug, dat hy rustig gaan slaap in die ruim van die skip en dat hy die matrose aanraai om hom oorboord te gooi (vgl Jauss 1985: 5).
- Hy is ongeërg ten opsigte van die matrose se lotgevalle. Terwyl hy rustig slaap, verkeer hulle in nood. Nogtans doen hulle alles in hul

vermoë om die skip en Jona te red, dit ten spyte van Jona se advies aan hulle om hom oorboord te gooi (vgl Jauss 1985: 5).

- Hy bid nietemin tot God in sy eie nood en dank Hom vir sy redding, aanvaar dan oplaas sy profetiese taak deur na Nineve te reis en God se oordeel aan te kondig.
- Wraakgierig wag hy buite die stad op die voltrekking van die oordeel (vgl Venter 1986: 324).
- Sekere eienskappe van Jona spruit ook uit die beskrywing van sy innerlike mens:
 - Sy droefheid omdat God anders optree, bevestig sy grimmigheid en onvergenoegdheid.
 - Sy vreugde oor God se weldaad aan hom buite die stad wys op sy selfsugtige eiebelang in vergelyking met sy moedeloosheid en wanhoop aan sy eie lewe omdat God sy lewe buite die stad laat versleg het. Dit bevestig weer eens sy onvergenoegdheid met God.

2.1.3.4 Vergelyking en kontras

Die laaste tegniek in die model, dié van vergelyking en kontras, kom ook duidelik in die teks na vore.

- Jona se vlug weg van sy God af en die feit dat hy rustig onder in die ruim van die skip gaan slaap, staan in skrilte kontras met die feit dat die matrose tydens die storm tot hulle gode roep en alles in hulle vermoë doen om die skip te red, selfs nadat Jona hulle aangeraai het om hom oorboord te gooi (vgl Jauss 1985: 5).
- Dieselfde geld wanneer hy in vergelyking en kontras met die inwoners van Nineve geplaas word. Die woord van God moes 'n tweede maal tot Jona kom voordat hy gehoorsaam het, en dan ook eers nadat God hom in uiterste omstandighede (in die maag van die seedier) geplaas het. Maar die woord van God kom net eenmaal tot Nineve en sowel die koning as die hele volk luister onmiddellik.
- Derdens is daar die vergelyking en kontras met God self: Jona is meer bekommerd oor die plant waarvoor hy self nie gearbei het nie en wat deur 'n wurm in een oomblik vernietig word, as oor die lot van die inwoners van Nineve. Daarteenoor staan God met sy medelye en genade teenoor mense wat hulle tot Hom bekeer (vgl Venter 1986: 322).

2.2 Karakterisering op die vlak van die karaktert teks

In die korte bestek van vier hoofstukke vind ons etlike dialooggedeeltes, sodat ons met reg kan beweer dat die Jona-verhaal 'n sterk

dramatiese vertelmodus vertoon. Vir die karakteropbou van Jona kan vier dialoogdele geïdentifiseer word:

- dialoog 1: die gesprekke tussen Jona en die skeepskaptein en matrose (1: 6–12);
- dialoog 2: Jona se gebed en danklied (2: 3–10);
- dialoog 3: Jona se gebed (4: 2–3);
- dialoog 4: die gesprek tussen Jona en God (4: 8b–11).

Anders as in die geval van die vertellerstekes word elke dialooggedeelte hier afsonderlik behandel ten opsigte van die model-elemente.

2.2.1 Dialoog 1 (1: 6–12)

Geen informasie oor Jona se uiterlike beeld word hierin teruggevind nie. Wat sy innerlike gevoelslewe betref, is daar wel in 1: 12 'n verwysing na die feit dat hy 'weet' dat die storm as gevolg van hom oor die skip losgebars het. Na sy **handelinge** word op twee plekke verwys: In 1: 6 neem die kaptein se vraag duidelik die informasie van die voorafgaande vertellerstekes op, naamlik dat Jona rustig geslaap het terwyl hy saam met hulle moes gebid het. In 1: 10 verwys die matrose se vraag 'Waarom het jy dit gedoen?' na Jona se optrede toe hy weggevlug het van God. Die verteller berig net hierna dat Jona hulle daarvoor ingelig het. Jona se **verlede** word op drie plekke in die huidige situasie betrek: In 1:8 vra die kaptein na sy afkoms en agtergrond omdat dit volgens die kaptein betrekking het op die huidige ramp. Hierop antwoord Jona dan en verwys hy na die feit dat hy 'n profeet van God is (1: 9). Verder verwys Jona na homself as die oorsaak van die storm (1: 10), wat weer eens terugverwys (retrospektiewe tegniek) na sy verlede toe hy klaargemaak het om na Tarsis te vlug in plaas van om na Nineve te reis (1: 12). Jona se agtergrond en verlede is dus van kardinale betekenis vir die huidige dilemma van die skip en die opbou van sy karakter. Want in 1: 12 verklaar Jona (ek-bewussyn) die storm in terme van sy ongehoorsaamheid aan God. Hierdie optrede, saam met die vertellerstekes in hierdie toneel, staan in skerp kontras en spanning met sy self-benaming as profeet van God in 1: 9. Hierdie kontras blyk reeds duidelik uit die kaptein se eerste vraag. Want op sy vraag: 'Waarom slaap jy so rustig?' beveel hy Jona: 'Roep tot jou God dat Hy ons kan red en ons nie verlore mag gaan nie.' Hierdie woorde bevestig dus die karakterbeeld van Jona soos ons dit in die vertellerstekes aantref, dat hy naamlik onbekommerd is oor ander karakters se lot, want hy slaap rustig in plaas van om saam met hulle te bid. Let in hierdie verband op

die woord *renkcho* in die mond van die kaptein. Ons het hier te doen met 'n evalueerde perspektief van die kant van een karakter ten opsigte van 'n ander. As Jona wel later op eie versoek oorboord gegooi word en die see dan kalm word, lyk dit asof hy nou tog oor hulle lot bekommerd is. Dit wil egter eerder voorkom asof Jona hierin (in die see) 'n verdere geleentheid sien om werklik van God af weg te kom. Jauss (1985: 5) vra tereg: 'Or does it signify that he has lost the will to live, and therefore subsequently chooses to be thrown into the sea rather than carry out Jahweh's commission?' Dit word na my mening later juis bevestig deur sy wanhoop en sterwenswens in hoofstuk vier. (Oor hierdie doods-wens, vgl Venter 1986: 324.) Dit is egter nodig dat ons terugkom na Jona se self-benaming in sy woorde: 'Ek is 'n dienskneg van die Here en ek dien die Here God van die hemele, Hy wat see en droë land geskape het.' Hierdeur word daar 'n ironiese spanningslyn tussen karakterteks en karakterteks, en vertellerteks en karakterteks geskep. Jona verwys na homself as 'n dienskneg van God wat God dien en eer (*sebomai*), maar uit die vertellersteks en die karakterteks (1: 12) blyk duidelik dat hierdie benaming geloën word deur sy optrede, soos deur die verteller en Jona self vertel word. Hy geld in werklikheid as anti-held, as een wat in spanning met God handel (vgl Venter 1986: 319). Daarom stuur God juis die storm.

'n Verdere indirekte vorm van benamingstegniek kom voor in die matrose se gebed wanneer hulle na Jona verwys as 'regverdige bloed' wat hulle moet vergiet. Weer eens sit hier 'n stukkie ironie in: Die frase verwys nie na Jona as regverdige mens nie, maar (en dit blyk uit hulle woorde 'Want U het opgetree soos U gewou het') dat die straf wat oor Jona kom, regverdig is en dat hulle optrede sonder blaam is, want Jona se ongehoorsaamheid teenoor sy God vereis hierdie straf oor hom. Daardeur wil die verteller, nou deur die karakterteks, weer eens die verkeerde optrede van Jona bevestig.

2.2.2 Dialoog 2 (2: 3–10)

In sy gebed van 2: 3–10 vind ons 'n beskrywing van Jona se innerlike belewenis van sy nood. Alhoewel hierdie gebed in hoofsaak 'n danklied is, word dit ingelei deur 'n verwysing na die feit dat hy God in sy benouenis aangeroep het soos hy ook weer in 2: 8 bevestig: Hy het God in herinnering geroep toe sy lewe hom begin verlaat het. Hierdie inleidende opmerking in 2: 3a impliseer dus duidelik 'n smeekgebed (teenoor Venter 1986: 319).

Wanneer daar na hierdie gebed gekyk word, moet in gedagte gehou

word dat dit **vertelde** gebed is, dit wil sê gebed in 'n vertelde teks. Die verteller staan wel die woord aan sy karakter, Jona, af, maar dit staan alles in noue relasie met die aard van die teks. Of hierdie gebed van buite af in die verhaal ingedra is, is vir die narratoloog nie ter sake nie, wel dat die verteller dit inbed in sy verhaal, en daarom nuwe betekenis daaraan gee omdat 'n nuwe konteks só daarvoor geskep is (vgl Venter 1986: 318–320). Só laat die verteller die leser **vanuit Jona se perspektief** sy ellende en nood ervaar in plaas daarvan dat hy dit self berig, wat uiteraard 'n groter distansie tussen karakter en leser sou bring het. Immers, die beginwoorde van die gebed impliseer juis 'n karakter-leser verhouding. Ek wil selfs verder gaan deur aan hierdie beginwoorde 'n monologiese funksie te verleen, waarin Jona aan die leser van 'n handeling van sy kant af berig, naamlik dat hy God in sy nood aangeroep het. Wat die monologiese funksie van die beginwoorde betref: Dit is bekend uit Norden se werk (1956: 143–166) dat gebede of liedere ook in die derde persoon-styl naas die gebruikelike tweede persoon-styl ingeklee word en dat hierdie twee stylvorme juis ook dikwels in dieselfde tekseenheid afwisselend gebruik word. Waar dit gebeur, word dan 'n bepaalde distansie tussen die twee gedeeltes, wat elk deur die betrokke stylvorm ingelei word, geskep. In die derde persoon-styl word met die leser as reseptiewe teksfunksie gekommunikeer, terwyl die tweede persoon-vorm onmiddellik kommunikasie met 'n bepaalde god, en in 'n verhaal met 'n god-karakter, daarstel. Wanneer Jona sy danklied begin, doen hy dit inderdaad in die derde persoon-vorm, sodat sy openingswoorde 'n sekere monologiese karakter of dan ten minste monologiese funksie verkry. Hierdeur word die leser betrek, en verneem hy van die karakter: 'Ek, Jona, het God aangeroep in my benoudheid, en God het my verhoor.' Terwyl die res van die lied direk tot God gerig is, verkry die openingswoorde van hierdie gebed só die narratiewe funksie van vertelling, 'n kenmerk wat juis eie aan die monoloog is.

In die res van die lied sien ons Jona veral as *patiens*, een wat met ander woorde bepaalde gebeure ondergaan het. So verkry ons in sy woorde tot God 'n blik op sy innerlike gemoedservaring van hierdie gebeure. Die opeenstapeling van beelde in hierdie gedeelte dien om die erns van hierdie ervaring te beklemtoon. Dit bevestig ook die gedagte van die nuwe konteks van die danklied waarna hierbo verwys is. So word die uitdrukking 'die maag van die seedier' (2: 1) nou op gelade wyse getransformeer tot 'die maag van Hades' (2: 3). In hierdie konteks ervaar Jona die maag van die seedier asof dit die 'maag' van die

doderyk is, naamlik uiterste benouing en angs waaruit hy verlos word. Verder verkry byvoorbeeld ook die woorde van vers 10: 'Alles wat ek belowe het, sal ek aan U . . . betaal' sin in hierdie konteks. Dit word 'n belofte van 'n optrede van gehoorsaamheid aan God se opdrag ten opsigte van Nineve. Dat hy hom later wel met droefheid onttrek aan Nineve is bloot net omdat hy die afloop anders wou gehad het, maar dit doen nie afbreuk aan die feit nie dat hy wel die 'geloftes' betaal het.

2.2.3 Dialoog 3 (4: 2–3)

In hierdie gebed tot God (4: 2–3) vind ons informasie by monde van die karakter oor sowel sy innerlike ingesteldheid as sy handeling, alles in die vorm van die retrospeksie-tegniek. Jona verwys na sy gedagtes of woorde toe hy nog in sy eie land was, en hy die eerste opdrag van God ontvang het. Hierdeur word natuurlik weer 'n monoloog in die verlede geïmpliseer, maar wat deur die skrywer hier in die dialoog-tekste ingebed is. Waarskynlik het Jona teenoor homself gesê: 'Ek sal na Tarsis vlug want die Here is genadig, vol bejammering en lankmoedig en groot van ontferming, en een wat berou betoon oor die kwaad.' In elk geval gee die karakter deur hierdie retrospektiewe woorde eers nou, aan die einde van die verhaal, die motiewe vir sy aanvanklike optrede om van God af weg te vlug. Dit bevestig ook wat ek van naamgewing hierbo beweer het. Ons kry eers met 'n 'oningerulde' naam te doen, wat ons langsamerhand invul. En hier vul ons juis retrospektief die oop ruimte wat aanvanklik geskep is rondom die naam 'Jona' verder in. Voorts word hier ook weer eens van geïmpliseerde kontrastegniek gebruik gemaak om Jona te karakteriseer. Deurdat Jona sy rede waarom hy van God af gevlug het, bekend maak, impliseer hy tog immers dat hy nie in lyn is met God se manier van handel nie. Daarom het hy van God af weggevlug! In sy sterwenswens het ons ook weer met 'n herhalings-tegniek te doen. Sy vlug van God af, sy bereidheid om in die see gewerp te word, hierdie sterwenswens, 'n wens wat in die volgende gesprek met God herhaal word, tipeer Jona se ingesteldheid in vergelyking met God se optrede.

2.2.4 Dialoog 4 (4: 8b–11)

Hierdie dialoog bevat woorde van Jona en van God. Drie aspekte uit die model kom in Jona se woorde ter sprake. Eerstens bevat dit informasie oor sy innerlike gevoelens. Hy is vol wanhoop en bitterheid, hy spreek weer eens 'n sterwenswens uit (die patroon van herhaling word

voortgesit), en hy evalueer duidelik sy innerlike gemoedstemming met die woorde 'baie bedroef – tot die dood toe'.

Hierdie innerlike gemoedstoestand van Jona word ook in God se vraag weerspieël, terwyl karaktertekening van Jona ook voorkom in God se teregwyding in die vorm van 'n retoriese vraagstelling. (Vir hierdie teregwydingstegniek sien Venter 1986: 324.) Hierdeur word weer eens deur kontrastegniek die karakter van Jona afgespeel teen dié van God: 'God is hier die groot Leermeester wat met groot geduld Jona se aanklag beantwoord, sy toorn wil kalmeer en hom berispe oor sy sinnelose wens om te sterwe. God . . . vergelyk sy eie groot medelye met die stad Nineve en al sy inwoners met die selfbejammering van Jona omdat sy skaduweeskerm verdwyn het' (Venter 1986: 324). Die slotdialoog bevestig dus wat ons in die vertellerstekes raakgeloop het: dat Jona vreugde ken as God met hom goedgesind optree, maar droefheid as God teenoor ander anders optree as wat Hy belooft het (Breytenbach 1983: 138). Jona is bedroef oor 'n plant waarvoor hy nie gearbei het nie, omdat die plant vernietig is en nou weer ongerief vir hom meebring. In sy selfsug en wraakgierigheid (Venter 1986: 322) is hy onvergenoegd omdat God nie doen wat Hy belowe het nie, maar genade betoon aan honderd en twintig duisend inwoners van Nineve wat hulle tot God bekeer het (vgl Venter 1986: 324).

Aan die begin is ter wille van praktiese oorwegings die vertellerstekes en die karaktertekste van mekaar geskei. Dit is nodig dat ons ten slotte rekenskap gee van die geheelbeeld van Jona se karakter en die wisselwerking tussen vertellerstekes en karaktertekste ten opsigte van hierdie geheelbeeld.

Omdat ons hier te doen het met 'n ouktoriële hetero-diëgetiese verteller, wat sy stof orden, rangskik en evalueer en omdat ons aanneem dat hierdie verteller 'n betroubare verteller is, moet die verteller se siening van Jona se karakter primêr gestel word. Daarna moet hierdie gegewens vergelyk word met die gegewens in die karaktertekste om vas te stel of dit korreleer al dan nie.

Uit die vertellerstekes blyk dat Jona nie aan sy profetiese roeping gehoorsaam is nie en dit wil ontduik deur fisies weg te vlug van God in die teenoorgestelde rigting as waarheen hy moet. Uit 'n evaluerende beskrywing van sy innerlike gevoelslewe en sy handeling blyk dat Jona aan hierdie roeping ongehoorsaam is omdat hy hom nie kan vereenselwig met God se optrede teenoor heidene nie. Dit geld nie net ten opsigte van sy primêre bestemming, naamlik Nineve se inwoners nie, maar ook ten opsigte van die nood van die matrose. Jona se

on gehoorsaamheid bereik 'n belangrike punt wanneer hy hom selfs in die see laat gooi om te sterwe. Maar ook wanneer hy Nineve verlaat in die verwagting op God se oordeel oor die inwoners daarvan, kom sy volgehoue misnoeë met God se optrede na vore. Dit is duidelik uit sy verhouding met sowel die matrose as die inwoners van Nineve dat hy ongeërg staan teenoor hulle nood. Jona is wel met God in ooreenstemming as God hom uit sy nood red. Wanneer God aan die einde sy nood weer laat terugkeer (die wurm, die hitte, die wind ens), keer sy onvergenoenegde gesindheid jeens God se optrede onmiddellik weer terug. Deur verskillende tegnieke en wyses beklemtoon die verteller hierdie karaktertrekke van Jona, terwyl sy perspektief op die Jona-karakter inderdaad evaluerend van aard is. Wanneer die karakterteks nagegaan word, word hierdie siening van die verteller deur Jona se woorde, die ander karakters se woorde en God se woorde bevestig. En die feit dat van dieselfde tegnieke gebruik gemaak word in die karakterteks as in die vertellerstekste om hierdie informasie oor te dra, laat ons toe om met stelligheid te kan beweer dat die gegewens in beide teksvlakke inderdaad korreleer. In so 'n mate steun en bevestig die twee teksvlakke mekaar dat ons kan konkludeer dat die geheelverteltekste 'n harmonieuse ontwikkelingslyn in die Jona-karakter daarstel.

Ten slotte moet natuurlik in gedagte gehou word dat karakters in 'n verhaal nie los staan van plot, tyd en ruimte nie. Die narratiewe figuur se rol in die plot en sy beweging deur ruimte en tyd werk alles mee tot die geheelstruktuur van sy karakter. (Vir die ruimtelike aspek van die Jona-verhaal vgl Barkhuizen & Mans 1988.) Eers dan kan die volle karakter van Jona gepraat word as al hierdie aspekte verdiskonteer word.

Literatuurverwysings

- BAL, M 1979. *Mensen van papier*. Van Gorcum: Assen.
- BARKHUIZEN, JH & MANS, MJ 1988. Narrative space in the Jonah Exemplum in Prudentius' *Cathemerinon* 7.81–175. *Literator* 9. (Forthcoming.)
- BARTHES, R 1975. *S/Z*. Jonathan Cape: London.
- BREYTENBACH, APB 1983. Die boodskap van die boek Jona. *HTS* 39, 133–140.
- BRINK, AP 1987. *Vertelkunde: 'n Inleiding tot die lees van verhalende tekste*. Pretoria: Academica.
- DE BEUS, M 1979. Karakterisering: Een model voor de beschrijving van romanpersonages, in Bal, M, *Mensen van papier*. Assen: Van Gorcum.
- DOLOŽEL, L 1973. *Narrative modes in Czech literature*. Toronto: University Press.
- DOLOŽEL, L 1979. Extensional and intensional narrative worlds. *Poetics* 8, 193–211.
- HAMON, Ph 1977. Pour un statut sémiologique du personnage, in Barthes, R, *Poétique du récit*. Paris: Seuil.

- JACOBSON, R 1960. Concluding statement: Linguistics and poetics, in Sebeok TA, *Style in language*. Cambridge, Mass.
- JAUSS, HR 1985. The book *Jonah* – a paradigm of the hermeneutics of strangeness. *JLS/TLW* 1: 4, 1–19.
- LINTVELT, J 1978. Discursiewe Verteltypen, in Grivel, C, *Methoden in de literatuurwetenschap*. Muiderberg.
- NEF, F 1978. Inleiding in de narratiewe semiotiek van AJ Greimas, in Grivel, C, *Methoden in de literatuurwetenschap*. Muiderberg.
- NORDEN, E 1956. *Agnostos Theos: Untersuchungen zur Formengeschichte religiöser Rede*. Stuttgart.
- PRINCE, G 1982. *The form and function of narrative*. Berlin: De Gruyter.
- RIMMON-KENAN, S 1983. *Narrative fiction*. London: Methuen.
- RUTTEN, F 1978. De verhaallogica van Bremond, in Grivel, C, *Methoden in de literatuurwetenschap*. Muiderberg.
- STANZEL, FK 1986. *A theory of narrative*. Transl by CH Goedsche. Cambridge: Cambridge University Press.
- USPENSKY, B 1973. *A poetics of composition: The structure of the artistic text and typology of a compositional form*. Transl by V Zavarin & S Wittig. Berkeley: University of California Press.
- VAN AARDE, AG 1987. Immanuel as die geïnkarneerde tora: Funktionele Jesusbenaminge in die Matteusewagelie as vertelling. *HTS* 43, 242–277.
- VANDERMOERE, H 1982. *The structure of the novel*. 2nd ed. Leuven: Acco.
- VENTER, PM 1986. Die funksie van die wondervertellings in die Jonaverhaal. *HTS* 42, 312–326.